

ריבוןה של תורה

כתובת המערכת: מודיעין עילית, חסילת יוסף 3/10. טל' 08-9744220 © דוא"ל לתגובות ורשימת תפוצה: rg5740@gmail.com

כוסות הישועה

[שנקראת ע"ש "וימררו את חייהם"], וביציאת מצרים מלאו לה פו' שנים. ונמצא, שישראל נשתעבדו בפועל רק פ"ו שנים, שהם חמישית מסך ת"ל שנים, וד' חמישיות נגרעו משנות השעבוד, ע"י שדילג הקב"ה על הקץ.

ישראל כגפן שדורכים עליו ועולה על שולחן מלכים

ועתה נשכיל לראות, כיצד נרמז ניכוי ד' חלקי השעבוד בד' הכוסות שראה שר המשקים בחלומו. שהנה ביאר היפה תואר (ב"ר פח, ה), שתכלית חלומות שרי פרעה היתה כדי שעל ידם יעלה יוסף לגדולה, וירדו יעקב ובניו למצרים, ותחל גלות מצרים. ולכך הראהו הקב"ה ליוסף, ע"י חלומו של שר המשקים, את כל הקורות את בני ישראל במצרים, עד אשר יגאלו. וזהו שדרשו (שם), 'אמר יוסף לשר המשקים, בשרתני בשורה טובה', דהיינו שיוסף ידע שהחלום לא בא אלא לבשרו טובתם של ישראל, ולכך נרמז בו לגפן, שכשם שהגפן דורכים עליו ובוועטים בו, ואחר זמן עולה על שולחן מלכים, כך ישראל ירדו מצרימה וישתעבדו בעבודת פרך, והכל יהיו דורכים עליה, אך לאחר מכן יעלו למדרגה עליונה ויהיו מלכים. והתורת חיים (חולין צב), הוסיף, שמלבד זאת הודיעו ליוסף באותו החלום את דילוג הקץ, וכמבואר ברבינו בחיי (בראשית מ, י) שכתב, 'החלום הזה מורה כי ממחר האלקים לעשות הענין, וכפי שראה פריחת הגפן ופיתוח הסמדר ובישול הענבים שהיו ענינים תכופים זה אחר זה'. וזהו הדגש במה שדרשו 'הפריחה והנצה גאולת ישראל, גפן שהפריחה מיד הנצה, ענבים שהנצו מיד בשלו', להורות שהקב"ה ימחר את גאולתם.

גיטוריא 'כוס' כשיעור ד' חלקים שנחסרו מהשעבוד

ולא עוד אלא שרמזו ליוסף אף את שיעור דילוג הקץ, בד' הכוסות שנראו בחלום, שהן כנגד ד' החלקים שיחסרו משעבודם של ישראל. ונרמז הענין דוקא בכוסות יין, היות והקב"ה ימחר את קץ הישועה, והכוס מסמלת את הישועה, בבחינת "כוס ישועות אשא", ונרמז בזה שכיון שיחסרו ד' חלקים מגזירת השעבוד, יהא ראוי לישראל לשתות ד' כוסות של ישועה בכל דור ודור, כנגד ארבעת חלקי השעבוד שנושעו מהם. [וראה זה פלא, ש'כוס' בגיטוריא פו', לרמז שכל רביעית שתחסר מן השעבוד היא בת פו' שנים]. ומעתה יוקדת ומאירה בעוז, שלהבת הקשר שבין חלומו של שר המשקים לגאולתם של ישראל, ולתקנת ד' כוסות בפסח, שהרי כל עיקרם של ד' הכוסות שראה בחלומו, לא באו אלא לרמז על ישועתם של ישראל. ויש בנותן טעם לצרף לזה את דברי התרגום יונתן (בראשית מ, יב), 'ויאמר לו יוסף, שלוש הזמורות שלושת אבות עולם הם, אברהם יצחק ויעקב, שבני בניהם עתידים להשתעבד למצרים, בטיט ובלבנים ובכל עבודה על פני השדה, ואח"כ נגאלים ע"י שלושה רועים [משה אהרן ומרים]. ואתה תקבל שכר טוב על חלומך הטוב שחלמת, ופתרונו זה הוא לך, שלוש הזמורות שלשת ימים הם לגאולתך'. וכן אצל שר האופים, 'ויען יוסף ויאמר, שלשה סלים ג' שעבודים הם שעתידים בית ישראל להשתעבד, ואתה תקבל שכר רע על חלומך הרע שחלמת, וזה לך פתרונו, ג' סלים ג' ימים הם להורגך'. וביאר המהרש"א (ח"א פסחים, טז), שלכך למדו מיוסף (נה). שכל החלומות הולכין אחר הפה, היות והפתרונות שאמר להם לא היו לפי האמת אלא אחר הפה, והפתרון האמיתי של חלום שר המשקה בעיני יוסף היה על גאולת ישראל. ולכך אמר לו, אתה בשרתני חלום טוב, שפתרונו האמיתי הינו על גאולת ישראל, אף אני אבשרך טוב, ואפתור את חלומך על הצד היותר טוב, לפי שהחלום הולך אחר הפה.

תמצית ענינה של יציאת מצרים, מקופלת בבשורת הגאולה, אשר נחלקה לד' לשונות, 'והוצאתי' 'והצלתי' 'וגאלתי' 'ולקחתני'. ואף שיכולה היתה בשורה זו להאמר בלשון אחת, מכל מקום היות ובכלל הגאולה היו טמונות כמה וכמה גאולות, וכפי שביארו המפרשים, שנגאלו ישראל משעבוד, ומעינו, ומעול מצרים וכיוצ"ב, לכך נתייחדה כנגד כל גאולה שכזו, לשון מיוחדת של הבטחת הישועה מאת השי"ת.

קושיית המרדכי- פדוע תקנו ד' כוסות ולא ד' כפות

והנה, כנגד כל אחת מן הלשונות הללו, המסמלות ענין מיוחד ומסוים מכלל הגאולה, תקנו חז"ל את שתיית ארבע הכוסות בפסח. וידועה קושיית המרדכי (פסחים, רמז תריא), שלכאורה מדוע לא תקנו כנגד ד' לשונות הגאולה אכילת ד' מצות, [שהרי המצות עדיפות מן היין בכך שמסמלות הן את הגאולה]. ואמנם מצינו בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) טעם נוסף למצות ד' כוסות, שנתקנה כנגד ד' הכוסות שנראו לשר המשקים בחלומו. ולפ"ז יתבאר היטב מדוע תקנו דוקא ד' כוסות יין ולא ד' מצות. ברם, עצם הדבר תמוה עד מאד, שלכאורה מה ענינם של ד' כוסות של פסח אצל חלומו של שר המשקים, ועל פניו נראה שאין זו אלא אסמכתא בעלמא לתקנת חז"ל ותו לא. [כמו כן, ידועה ההערה בסתירת דברי רש"י בפסחים (טז) שפירש, שארבע הכוסות הם כנגד לשונות הגאולה, ובמקום אחר (שם, קח). פירש, שהם כנגד כוסות שר המשקים]. וביותר יקשה לאור דברי המדרש (ב"ר פח, ה) שבחלום זה היו טמונים ענינים נשגבים וכבירים הרומזים לגאולתם של ישראל, וכפי שדרשו, 'יוספר שר המשקים, והנה גפן לפני, אלו ישראל. ובגפן שלשה שריגים, אלו משה אהרן ומרים. והיא כפורחת, הפריחה גאולתן של ישראל, עלתה נצה, הנצה גאולתן של ישראל, הבשילו אשכולותיה ענבים, גפן שהפריחה מיד הנצה, ענבים שהנצו מיד בשלו'. ויש להתבונן ולהעמיק במהות הקשר שבין חלומו הפרטי של שר המשקים, לישועתם של כלל ישראל.

הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בחשבונכם

והנה, אף שנגזרו על ישראל ארבע מאות שנות שעבוד, לא נשתעבדו אלא רד"ו שנים, והמפרשים האריכו לבאר כיצד נתקיים השעבוד במלואו, וכיצד נשלמה גזירת השעבוד עד תומה. ברם, במדרש מצינו, שאכן לא נשלם סך ימי השעבוד, היות והקב"ה דילג על הקץ, וגאל את ישראל בזכות האבות. וכפי שדרשו חז"ל (ילקוט שמואל, רמז קע), 'בשעה שאמר משה לישראל בחורש הזה אתם נגאלים, אמרו לו, היאך אנו נגאלים, לא כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו, ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, והלא אין בידניו אלא ר"י שנים. אמר להם, הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונכם, אלא מדלג על ההרים, מדלג על הקצים ועל החשבונות'. וכן דרשו (שם, בראשית רמז עז), 'דילג הקב"ה על הקץ בזכות האבות שהם הרי עולם, ובזכות בני יעקב שהם גבעות עולם'. וכן (שם, שה"ש רמז תתקפז), 'מדלג על ההרים בזכות אבות, מקפץ על הגבעות בזכות אמהות'. וביאר החיד"א ב'שמחת הרגל' (דף סה), שהנה לכשנדרק נמצא, שמתחילה נגזר על ישראל להשתעבד ת"ל שנים, וכמ"ש (שמות יב, מ) "מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים". ואף שנאמר "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה", כבר ביאר הרמב"ן (שם, מ"י) 'כי באומרו 'ודור רביעי ישובו הנה', הודיעו שלא ישובו מיד בסוף ד' מאות שנה, אלא עד דור רביעי, ובזה ירמוז לשלשים שנה הללו'. ברם, למעשה נשתעבדו ישראל רק פ"ו שנים, וכפי שמצינו במדרש חזית (עיין באוצר המדרשים, עמ' 148), שעיקר השעבוד החל משנולדה מרים

מצות הפסח רצו לאבותינו שבזכותם נגאלנו מצרים

ומה יוטעם לפי זה אמרם (חולין צב.), 'שלשה שריגים, אלו האבות. והיא כפורחת עלתה נצה, אלו האמהות. הבשילו אשכולותיה, אלו השבטים', שהרי המהירות ודילוג הקץ שנרמזו במקרא זה, לא אירעו אלא בזכות האבות והאמהות והשבטים [במדרש דלעיל].

ויש להעמיק ולהטעים ע"פ זה את דברי השל"ה הקד' (פסחים, מצה עשירה, מד), שהאבות והאמהות הם היסוד לכלל המצוות שנשתעפו מגאולת מצרים, פסח מצה ומרור, וד' כוסות. אברהם כנגד מצה שמורה. יצחק כנגד קרבן פסח, [שבויקש שני גדיי עזים לפסח ולחגיגה]. ויעקב שנאמר עליו (איוב ג, כו), 'לא שלותי ולא שקטתי ויבא רוגז', הוא כנגד המרור. [ושמא זהו הטעם שהמצה קודמת למרור, אף שהשעבוד המר היה לפני הגאולה הרמוזה במצה, וזאת משום שהמצה שהיא כנגד אברהם, קודמת למרור שהוא כנגד יעקב].

וד' האמהות הן כנגד ארבע כוסות. שרה כנגד כוס ראשונה שבה אומרים "אשר בחר בנו מכל העמים", כמעשיה של שרה שגיירה את נשי האומות. וכוס שניה רומזת לרבקה, היות ובה מתחיל בגנות ומסיים בשבח כנגד בניה של רבקה, שמתחילה היו עובדי ע"ז פְּעָשׂוּ, ועבשו קרבנו המקום כיעקב. ורחל עקרת הבית, כנגד כוס ברכת המזון, שהרי אין הברכה מצויה בביתו של אדם אלא בשביל אשתו (ב"מ טו). ולאה כנגד כוס רביעית, שבה גומרים את ההלל, כלאה שהיללה והודתה לה, וכפי שדרשו חז"ל (ברכות ז), 'מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שהודה לו, עד שבאה לאה והודתו'. ולדברינו לעיל יתבאר, שטעם הדבר שמצוות הפסח מורות על ענינם של האבות והאמהות, הוא משום שהגאולה לא היתה אלא בזכותם, שהרי בעבורם דילג הקב"ה על הקץ, ולכך נתייסדו מצוות הפסח על שמם.

נתנה ראש ונשובה מצרימה, כי לא נשלם זמן השעבוד

ולאור הדברים הנ"ל, ביאר התורת חיים את דברי המדרש (שמו"ר כא, ה), שְהָשֵׁר של מצרים בא לעכב את ישראל ביציאתם, והיינו מכח הטענה שלא נשלם זמן השעבוד. ואכן כך מפורש במדרש (אוצר המדרשים, עמ' 148), 'בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד עוזא שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו, רבש"ע אומה זו שאתה מוציא ממצרים יש לי דין עליהם, אתה גזרת על אומה זו שיהיו משועבדים תחת יד אומתי ארבע מאות שנה, ועדיין לא עברו מהם אלא שמונים ושש שנים מיום שנולדה מרים, וכשם שאתה קיים כך תהא גזירתך קיימת, ועדיין לא הגיע זמן יציאתם'.

והוסיף התורת חיים, שזהו שנאמר 'וַיִּחְמְשׂוּם עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל', לרמז שנשתעבדו רק בחמישית מזמן השעבוד. [ומטעם זה מייאן הים להיבקע לפנייהם]. וכתב עוד, שמשום כך אמרו ישראל 'נתנה ראש ונשובה מצרימה'. שכיון שלא נשתעבדו כי אם חמישית מזמן השעבוד, חשדו במשה שהוציאם מרעת עצמו, שאילו הוציאם ברשות הקב"ה, לא היו האומות נלחמים בהם. וחששו שלא יארע להם כבני אפרים שמהירו את הקץ ונהרגו, ולכך רצו לשוב למצרים ולהשתעבד עד תשלום ת"ל שנה.

ולפי זה מה יוטעמו דברי התרגום וינתן (שמות יג, יז) עה"ב, "ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, כי אמר אלוקים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושובו מצרימה". וביאר, ש'פן ינחם העם' היינו שמא יחרדו ויפחדו בראותם את הרוגי שבט אפרים, שעברו על דברי ה' ויצאו ממצרים לפני זמן הגאולה, ועקב כך ישובו מצרימה. ולהנ"ל יתפרש, שפחד זה שהיה תוקף את ישראל לו היו רואים את בני אפרים, היה נובע מחמת שהם עצמם

יצאו קודם הזמן, ולכך היו חוששים שמא יארע להם כפי שאירע לשבט אפרים, והיו שבים למצרים כדי להשלים את מכסת השעבוד.

ד' מצבות היו במצרים, המשקוף שתי המזוזות והסף

ומעתה יתבאר טעם אכילת ארבע כזיתות מצה בליל פסח, שהרי אכילת המצה היא על שם מהירות הקץ ודילוגו, וכפי שנאמר בהגדה 'מצה זו שאנו אוכלין על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם', ולכך אוכלים אנו ד' חתיכות מצה, כרמז לארבעת חלקי המהירות והדילוג על הקץ.

וכן מצינו שנצטוו ישראל לקחת את השה לקרבן הפסח ד' ימים קודם שחיטתו, וכדברי המכילתא (בא, ה), 'מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים שלא כפסח דורות, אמר ר' מתיא בן חרש, הרי הוא אמר 'ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים', הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצוות להתעסק בהן כדי שיגאלו, שנאמר 'ואת ערום ועריה', ולכך נתן להם מְצֻת דם פסח ודם מילה'.

ולכאורה מדוע נצטוו להקדים את לקיחת הפסח דוקא ד' ימים קודם שחיטתו, לא פחות ולא יותר. ועוד, שלכאורה אם נניח שאכן הגיע זמן גאולתם, אם כן מה בכך שלא היתה בידם שום מצוה, והרי זכו- אחישנה, לא זכו- בְּעֵתָהּ, ויגאלו בהגיע עת הישועה אף שאינם ראויים.

וביאר התורת חיים כהיסוד דלעיל, שאכן אירעה הגאולה לפני זמנה, ונגרעו מהשעבוד ד' חלקים, וכנגדם מכוונים ד' ימי לקיחת הפסח, וזאת כדי שבזכות הקדמת המצוה בד' ימים, יזכו ישראל להקדמת הגאולה ולגרעון ד' חלקי הגלות. וביותר, שהשעבוד נועד לזכך את ישראל ולצרף את חומריהם, והמה נצטרפו באותם ד' ימים צירוף רוחני גדול מאוד, ששמו נפשם בכפם, ונסתכנו סכנה גדולה ועצומה, מפני ששחטו את אלוהי מצרים, ולכך עמדו להם אותם ד' ימים, להיגאל קודם הזמן.

[ויש להוסיף לכל זאת, את דברי המכילתא (בא, ו), 'ד' מזבחות היו לאבותינו במצרים, ואלו הם, המשקוף ושתי המזוזות והסף, ויתכן שגם מזבחות אלו ניצבים כנגד ארבעת החלקים שנגרעו מהשעבוד'].

ד' לשונות הגאולה וד' הכוסות של שר המשקים

ומעתה, יואר באור יקרות תוכן ענינה של בשורת הגאולה, שנחלקה לד' לשונות ולא נאמרה כמקשה אחת, וזאת כדי לרמז לישראל שלא יתמנהו על הקדמת עת גאולתם, היות והקב"ה ידלג על הקץ, וינכה להם ד' חלקים מהשעבוד, ולכך נאמרה כנגד כל חלק, לשון מיוחדת של גאולה. וממוצא הדברים נשכיל, שהכוסות שראה שר המשקים בחלומו, ולשונות הגאולה, מורים על ענין אחד, והוא גרעון ארבעת חלקי השעבוד.

[ולפי זה נתיישבה הסתירה בדברי רש"י, שפירש שר' הכוסות הם כנגד לשונות הגאולה, וכנגד כוסות שר המשקים, שהרי כל הריבועיות הללו נובעות משורש אחד]. והוא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם. וכבימי צאתנו ממצרים, שחפץ ה' בגאולתנו, ולא הביט בחשבונות הקץ, כך יהא במהרה בעת אשר יחפוץ לגאלנו, וכדברי חז"ל (ילקוט ש"ש, רמז תקפ"ו) 'בשעה שבא המשיח ואומר לישראל, בחדש זה אתם נגאלים, יאמרו לו, לא כך אמר הקב"ה, שהוא משעבדנו בשבעים אומות. והוא משיב להם, כיון שגלה אחד מכם לברבריא, ואחד לבריטניה, הרי זה כאילו גליתם כולכם, ובחדש הזה אתם נגאלים'.

העלון מוקדש לע"ג

רבקה בת לאה ע"ה שלום אליהו בן יעקב ז"ל אליהו בן סולטנה ז"ל יהונתן פלורי ברוייה בת מרים ע"ה אדרי ברוד בת חסן ע"ה שרעבי דולי בן אידה ז"ל עובדיה אברהם ברי בן רחל ז"ל חלפון סעידו בן חביבה ז"ל מזוז יהודית בת יעקובה ע"ה פריזה ת.נ.צ.ב.ה

העלון מוקדש לע"ג

אברהם בן לאה ליסה ז"ל פוגל שלום בן יחיא ויהודית ז"ל שלומי מיכאל בן יוכבד אביגיל ז"ל חנוך יהודה בן יצחק ז"ל שמעוני רחמים בן יעקב ז"ל אמנו הרב ישי בן סעדיה זצ"ל שרעבי אליהו בן זוהרה ז"ל אטיאס ליליאן בת אלגרה ע"ה ע"י כהן חיים בן סלימאן ז"ל קעטבי ת.נ.צ.ב.ה

העלון מוקדש לע"ג

ברק בן רחל ז"ל צברי יצחק בן תמו ז"ל אביסדיד רונית בת מנטה מרגלית ע"ה זרוק סעדיה בת זוהרה ע"ה יאיר רחל בת חיה ע"ה ורשבסקי שמואל בן מרים ז"ל מעודה נעימה בת שרה ע"ה משה אברהם בן טאוס ז"ל סלמי ת.נ.צ.ב.ה

העלון מוקדש לע"ג

ר' בנימין בן משה ז"ל קומה סרח שרה בת רחמה ע"ה קומה צביה בת סרח ע"ה דוד רחל בת סאלחה ע"ה מעברי נאוה מזל בת תאג'ה ע"ה סלמי שרה בת זוהרה ומשה ע"ה שרה זוהרה בת דוד ע"ה גדסי שרינה בת לואיזה ע"ה מזוז אביתר בן יחיא בן סעיד ז"ל מרחבי ת.נ.צ.ב.ה

קורא נכבד ! עלון זה יז"ל כחלק מפעילויות מוסדות "דרכי תורה" החובות. בנוסף לכך קיימים כוללים לאברכים מעיינים. בימ"ד להוראה ולרבנות. כולל ערב. כולל בין הזמנים. כולל יום שישי. כולל פנסיונרים. קרן "פותח את ידך" - סיוע למשפחות נעדרות. וכן הנצחה לע"ג הנפטרים. אם ברצונך להיות שותף למפעל אדיר של תורה וחסד במשך כל ימות השנה, צור קשר עם הנהלת המוסדות, והבא ברכה אל ביתך !